

КОМУНІКАТИВНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

*ГРАБАР Н.Г., к. НАУК ІЗ СОЦ. КОМУНІКАЦІЙ., ДОЦЕНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному світі людина більше живе не в національному, а в глобальному просторі. Для того, щоб кожен відчував ефективність глобального простору, слід набутися певних навичок та вмій. Можливо тому в системі соціальних комунікацій приділяється увага всім людям, а особливо тим, які відносять себе до професії типу «людина-людина»: психолога, лікаря, педагога, керівника, менеджера, актора та ін. Природні форми поведінки людини, її діяльність та спілкування потрапляють під вплив високих технологій, в результаті чого людина стає як сама для себе, так і для інших об'єктом технологічних маніпуляцій. Пропонуються все більш досконалі засоби для такого маніпулювання. Наслідки такого втручання досить непередбачувані, оскільки здійснені дії докорінно змінюють екзистенціальну сутність людини, породжують нові, специфічні проблеми соціокультурного, психологічного, духовного і морального плану [1].

Тим часом результати аналізу соціальної практики дають вагомі підстави стверджувати, що в дійсності більшість випускників вищої школи не тільки не виконують покладених на них найважливіших завдань, а й взагалі не можуть виконувати їх належним чином. І вся відповідальність за цю ситуацію лежить якраз на системі освіти, перш за все на вищих навчальних закладах. Дійсно, визначивши для себе основним завданням здійснення суто професійної підготовки фахівців, вища школа «забула», що її завдання має полягати у всебічній підготовці молоді до успішного життя і діяльності в умовах майбутнього суспільства, контури якого ми можемо визначити лише вельми, приблизно. А це означає, що вона не тільки і не стільки повинна озброїти своїх випускників певною сумою знань, умінь і навичок, які утворювали їх належну професійну і соціальну компетентність, скільки вчити їх самостійно поповнювати свої знання відповідно до логіки науково-технічного і соціального прогресу, навчити їх розуміти цю логіку. На наш погляд, разом з цілком

природним прагненням до підвищення якості підготовки та забезпечення належного рівня професіоналізму майбутніх фахівців має місце певне нехтування не менш важливими завданнями їх виховання і особистісного розвитку. А це, як не парадоксально, негативно позначається і на професійній, і на соціальній компетентності випускників, прагненні до максимальної реалізації особистого творчого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню комунікативної компетентності в різних аспектах присвятили свої дослідження Г. Андрєєва, О. Божович, Ю. Галуциньська, І. Данченко, О. Добротвор, О. Красєвська, С. Макаренко, В. Назаренко, М. Тимофєєва, А. Хом'як, В. Черевко та ін.. Комунікативну компетентність з погляду лінгвістики, педагогіки, психології, соціології, теорії комунікації, культурології досліджували і зарубіжні вчені L. Bachman, M. Canale, N. Chomsky, K. Foss, O. Argie, J. Koester, D. O'Hair, A. Palmer, G. Rickheit, H. Widdowson, C. Sabee та ін.

Психологи та педагоги схильні вважати, що в студентські роки комунікація стає особливим видом діяльності, що саме в її процесі студенти вчаться обмінюватися досвідом, знаннями, ідеями для встановлення взаємин у колективі, навчаються підкоряти свої інтереси та потреби, бути чуйними і уважними, отримують соціальний досвід комунікативної діяльності.

Системоутворюючу роль комунікації в процесі соціалізації також виділяли А. Маслоу, Е. Еріксон, Ж. Піаже. В умовах глобалізації людині важливо усвідомлювати своє місце в історії та суспільстві, бути здатним створювати культуру, вступати в міжкультурний діалог з представниками інших культур і долучатися до нових традицій і цінностей [4].

Цілеспрямовані процеси впливу на особистість реалізуються передусім у навчанні та вихованні, які здійснюються в сім'ї, школі, позашкільних суспільних та громадських організаціях. Стихийний вплив здійснюється через соціальні ситуації реального життя, масові інформаційні системи тощо. Як зазначає В. О. Ільганаєва, регулятори соціокультурного розвитку суспільства, які відносяться до матеріальних основ, вичерпали свою прогресивну силу, опречену в засобах і способах праці. При цьому на першу позицію регуляторів соціокультурного розвитку виходять медіа сфера і духовно моральна сфера суспільства, яка опосередковує соціальну взаємодію на всіх рівнях соціальної організації. Віднині «...медіа система формує простір налагодження зв'язків між людьми, інтегруючи в себе всі

можливі засоби» [5, с.35.]. Саме тому комунікаційний простір все більше набуває ознак медіа реальності, в якому здійснюються процеси соціальної взаємодії, що набуває статусу нової соціальної реальності.

Необхідно зазначити, що, незважаючи на велику кількість досліджень по розвитку комунікативних умінь, дотепер комунікативна компетенція як засіб соціальної адаптації студентів недостатньо вивчена.

Формулювання цілей статті. Узагальнити теоретичний та практичний досвід комунікативної соціалізації молоді в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу дослідження. З огляду на вищезазначене, метою соціалізації студентів перш за все є активне опанування ними досвідом попередніх поколінь та вміннями використовувати його в інтересах створення власного добробуту не на шкоду іншим. Як відомо, виховання є провідним фактором у гармонійному розвитку особистості, у становленні студента як спеціаліста, у той же час соціалізація наповнює його реальними думками щодо того, як краще сприймати довілля, як на нього реагувати (впливати на нього чи пристосовуватись, щоб мати успіх). Все більше необхідний комунікативний підхід, пов'язаний з процесом розгортання людського ставлення однієї людини до іншої, що передбачає толерантну поведінку та спілкування.

У студентів першого курсу потреба в комунікативній взаємодії проявляється особливо помітно, у багатьох з них перериваються особистісні контакти, які склалися до вступу в університет. Соціалізація охоплює всі процеси залучення до культури, комунікації і навчання, з допомогою яких особистість набуває здатності брати участь у суспільному житті. Виділяються три основні сфери, в яких відбувається становлення особистості: «спілкування, діяльність, самосвідомість» [7, с., 92]. Процес соціалізації відбувається як єдність усіх трьох сфер. Така єдність створює для студента дійсність, в якій він може спілкуватися, оволодіваючи системою соціальних відносин. Отже, суть процесу соціалізації полягає в тому, що особистість поступово засвоює соціальний досвід і використовує його для адаптації в соціумі.

Зокрема, Г. Гончаренко процес соціалізації студентської молоді вбачає у наявності трьох його стадій, а саме:

– адаптаційна (охоплює перший і частково другий курси) – спрямована на оволодіння способами навчально-професійної діяльності, її основним змістом індивіда до нових умов;

– ціннісно-діяльнісна, або диспозиційна (охоплює частково другий, третій і четвертий курси) – забезпечує розв'язання протиріччя між ціннісними орієнтаціями на цілі життєдіяльності й засобами їх досягнення, детермінованими соціальними умовами життя індивіда;

– професійна (охоплює випускний курс) – сприяє завершенню професійно-особистісного становлення студентів, перетворенню їх активних суб'єктів соціалізаційного процесу [8].

Комунікативна соціалізація сприяє в подальшому професійній компетентності. Відповідно до трактування В. Ягупова та В. Свистун, компетентність – це підготовленість до здійснення певної професійної діяльності та наявність професійно важливих якостей фахівця, які сприяють цій діяльності [9].

Серед різних форм і методів навчання особливе значення мають методи активного залучення в ситуації міжкультурного спілкування. Цьому сприяє культурологічна підготовка, яка поєднує в собі комплект навчальних дисциплін, систему навчально-виховних заходів, які спрямовані на активну життєву позицію.

Сучасні умови вимагають стимулювати комунікативні властивості майбутніх фахівців незалежної держави. Комунікативна координація – необхідна умова успіху міжособистісної взаємодії, оскільки вона не тільки сприяє узгодженню мовних дій і поступків комунікантів, неконфліктність, але й забезпечує багатоаспектну реалізацію комунікативних намірів співбесідників [2]. Стає очевидним, що під впливом систем масової комунікації відбуваються значні зміни культурного образу людей, а проблемні життєві ситуації потребують усвідомлення та переоцінки цінностей, які звичайно визначають і рівень комунікативних практик. Вони стають основою формування культури спілкування у комунікаційному суспільстві.

Студенти молодших (1-2 курсів) ХНТУСГ імені Петра Василенка – молоді люди, що приїхали з різних куточків України, мають вже своє культурно-естетичне бачення. Тому завдання викладача кафедри культурних універсалій вбачається у впровадженні інноваційних методів проведення специфічних курсів. При викладанні предметів «Культурологія», «Історія української культури» студенти факультетів менеджменту та енергетики і комп'ютерних технологій за досить короткий час (один семестр) повинні вивчити і засвоїти великі загальнотеоретичні теми. У зв'язку з цим до уваги беремо самостійне опрацювання і застосовуємо цілий ряд заходів, що сприяють цьому.

Практика показала, що викладання дисциплін стає більш ефективним, якщо в ньому на основі вивченого навчального матеріалу

студент отримує творчі завдання, що дають йому змогу оволодіти такими компонентами комунікативної компетентності, як: прогнозування і програмування комунікативної ситуації; знання й ерудиція; засоби спілкування; управління комунікативною ситуацією; комунікативна культура; мовленнєва компетенція тощо.

Популярністю у студентів користуються ситуаційно-рольові ігри, використовуючи при цьому теорію Р. Шиндлера [10]. Протягом гри викладач визначає смислове лінійне аналізу теоретичної проблеми або практичної ситуації, піднімає додаткові питання і ставить задачу. Він закликає всіх учасників гри в атмосфері доброзичливості, взаємодопомоги, рівноправності. Завершуються заняття підведенням підсумків, де відзначається на вмісті і можливості бути реалізованим психологічно-методичного задуму.

На підсумкових заняттях проводимо конкурси, які більшістю вважаються дозвілєвими заходами. Але ж дозвілля – це сфера, що надає можливості для саморозвитку, самореалізації, самоосвіти, вона кожному дозволяє максимально виявити свою індивідуальність як на поведінковому рівні, так і у творчості, асоціюється з діяльністю, супроводжуваною позитивними емоціями, що виконується не заради якоїсь зовнішньої мети, а заради неї самої. Окрім того, сфера дозвілля володіє значним арсеналом засобів соціалізації особистості [6], і важливо, щоб така цілеспрямована діяльність здійснювалася у суспільно бажаному руслі, поширюючись на фізичний, психічний, емоційний, моральний, естетичний розвиток особистості.

Якраз це стосується конкурсів. Мета конкурсів у ВНЗ – виявлення та підтримка талановитої молоді, розвиток їхніх комунікативних навичок, самовдосконалення та самоорганізація. Таким для студентів 1 курсу ННІ БМ з предмету «Історія української культури» став конкурс «Я люблю Україну».

Декілька разів проводилися тематичні конкурси про квіти. Студентам пропонувалося самим організувати команду з 5-7 чоловік, придумати «квіткову» назву, захистити її, всім останнім віднайти цікаві легенди про квіти. Крапці з них розповідали глядачам.

Вважається, що конкурси – це наука перемагати. У конкурсантів виробляються такі життєво важливі якості, як уважність, ретельність, наполегливість у досягненні своєї мети. Участь у конкурсі також розвиває пам'ять, вміння спілкуватися із дорослими, однолітками, оточуючим світом. На кожному конкурсному заході студенти одержують певні знання і легко запам'ятовують, навчаються жити цікаво та насичено, налагоджують комунікативні зв'язки.

Окрім конкурсів, розвивають, формують особистість, сприяють комунікативній соціалізації позааудиторні заняття, які передбачають пізнавально-дозвіллеві заходи. Вони включають: виїзди на природу: до музею Г. Сковороди, дендропарку в Краснокутському районі та ін.; відвідування музеїв міста Харкова (історичного, літературного, художнього, етнографії ім. Г. Хоткевича); театрів: української драми ім. Т. Шевченка, російської ім. О. Пушкіна, опери і балету ім. Лисенка та ін. Позааудиторні заняття вимагають значної організаторської підготовки, але завжди приносять бажаний ефект. Заняття-екскурсії (музеї, театри міста, виставки, екскурсії, пам'ятні місця), мета яких – ознайомлення студентів з культурно-історичною спадщиною українського народу, реалізується формуванням компонентів аксіологічного, нормативного та емоційно-психологічного порядку. Зазначимо, що особливою ознакою дозвіллевої діяльності виступає можливість спілкування з тими цінностями, що викликають у людини особистий, духовно мотивований інтерес поза сферою її професійної чи навчальної діяльності [3].

Таким чином, культурологічний цикл дисциплін є ефективним фактором у формуванні людини культури поряд із загальною соціалізацією особистості. Впровадження гуманітарної складової в навчально-виховний процес дозволяє підвищити рівень креативних знань студентів, сформувати національні цінності, правила культурної поведінки особистості, комунікативної соціалізації.

Висновки. Викладання дисциплін культурологічного циклу стає більш ефективним, якщо в ньому на основі вивченого навчального матеріалу студент отримує творчі завдання, що дають йому змогу оволодіти такими компонентами комунікативної компетентності, як: прогнозування і програмування комунікативної ситуації; знання й ерудиція; засоби спілкування (вербальні та невербальні); управління комунікативною ситуацією; комунікативна культура (загальна та національна); орієнтація на соціального партнера; мовленнєва компетенція.

Доречно до програм навчання майбутніх фахівців включити авторські програми, в яких розглянуті комунікабельність, комунікативність як найважливіші властивості менеджера, адже йому доводиться встановлювати зв'язки з іншими комунікаційними структурами, а отже, незнайомими людьми, що без креативного підходу зробити складніше.

Література.

1. **Алексеевко А.П.** «Болезнь духа» современного технологизированного человека / **А.П. Алексеевко** // Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи: збірка Міжнародна наук.-практ. конф., 28 квітня 2016 р. – Харків, 2016. – С. 26-35.

2. **Грабар Н.Г.** Комунікативність як компонента особистісного розвитку / **Н.Г. Грабар** // Філософський та літературознавчий виміри сучасних гуманітарних досліджень: матеріали Міжнар. наук.-теорит. конф. 17-19 груд. 2009 р. – Суми, СумДУ. – С. 99-100.

3. **Грабар Н.Г.** Культура дозвілля як фактор естетичного виховання / **Н.Г. Грабар, М.О. Мазоренко** // Соц. гуманітарні вектори педагогіки вищ. школи: Матеріали VI міжнар. наук. конф., 13-14 квітня 2015 р. – Х. : Міськдрук, 2015. – С. 119-121.

4. **Демина С.А.** Актуализация образовательного потенциала культурного наследия в современном культурно-образовательном пространстве [Электронный ресурс] / **С.А. Демина** // Современная педагогика. 2014. – № 3. – Режим доступа: <http://pedagogika.snauka.ru/2014/03/2149>

5. **Ильганаева В.А.** Социальное взаимодействие в процессе мир системной трансформации общества / **В.А. Ильганаева** // Філософія спілкування. – 2016. – № 7-8. – С. 28-37.

6. **Кірсанов В.В.** Особливості діагностики ефективності організації дозвілля / **В.В. Кірсанов** // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 6. – С. 46-49.

7. **Орбан-Лембрик Л.Е.** Соціальна психологія: [посібник] / **Л.Е. Орбан-Лембрик**. – К. : Академвидав, 2003. – 446 с.

8. **Овчаренко Г.Е.** Педагогічні умови соціалізації студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у позанавчальній діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.05 / Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2005. – 20 с.

9. **Ягунов В.В.** Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / **В.В. Ягунов, В.І. Свистун** // Наукові записки НаУКМА, Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота». – 2007. – Т. 71. – С. 3.

10. **Shein J.R. Schindler M.** London; New York.: Phaidon, 2000. 304 p.

References.

1. **Alekseenko A.P.** (2016) «Bolezn' duha» sovremennoho tehnologizirovannogo cheloveka ["Disease of the Spirit" of a modern technologically advanced person]. *Social'no-gumanitarni vektori pedagogiki visshoi shkoli: s'oma Mizhnarodna nauk.-prakt. konf., (28 kvitnja 2016 roku) - Socio-humanitarian vectors of higher education pedagogy: Seventh International Science. -practice. Conf., (April 28, 2016).* (pp. 26-35). Kharkiv [in Ukrainian].

2. **Grabar N.G.** (2009). Komunikativnist' jak komponenta osobistisnogo rozvitku [Communicative as a component of personal development]. *Filosofskij ta literaturoznavchij vimiri suchasnih gumanitarnih doslidzhen' : materialy Mizhbar. nauk.-teorit. konf. (17–19 grud. 2009 roku) – Philosophical and literary dimensions of contemporary humanitarian research: materials International. Theoretical sciences. Conf. 17-19 dec. 2009.* (pp. 99–100). Sumy, SumDU [in Ukrainian].

3. **Grabar N.G. Mazorenko M.O.** (2015). Kul'tura dozvillja jak faktor estetichnogo viovannja [Leisure culture as a factor in aesthetic education]. *Soc. gumanitarni vektory pedagogiki vishh. shkoli: Materialy VI mizhbar. nauk. konf. (13–14 kvitnja 2015 roku) – Soc. Gumanitarni vektory pedagogiki vishh. Shkoli: Materialy VI mizhbar. Come on Conf. (13-14 February 2015).* (pp. 119–121). Kharkiv: Mis'kdrak [in Ukrainian].

4. **Demina S.A.** (2014). Aktualizacija obrazovatel'nogo potenciala kul'turnogo nasledija v sovremennom kul'turno-obrazovatel'nom prostranstve. Sovremennaja pedagogika [Updating the educational potential of cultural heritage in the modern cultural and educational space. Modern pedagogy]. No 3. *pedagogika.snauka.ru*. Retrieved from <http://pedagogika.snauka.ru/2014/03/2149> [in Russian].

5. **Il'ganaeva V.A.** (2016). Social'noe vzaimodejstvie v processe mir sistemnoj transformacii obshhestva [Social interaction in the process of the world of systemic transformation of society]. *Filosofija spilkovannja – The philosophy of communication*, No 7-8, pp. 28–37. [in Ukrainian].

6. **Kirsanov V.V.** (2005). Osoblivosti diagnostiki efekтивности organizacii dozvillja [Features of the diagnostics of the effectiveness of leisure activities]. *Vishn. Kn. palati. – Bulletin of the Kn. Chambers*, No 6., pp. 46-49 [in Ukrainian].

7. **Orban-Lembrik L.E.** (2003). Social'na psihologija [Social psychology]. Kiev: Akademvidav, p. 446 [in Russian].

8. **Ovcharenko G.Ye.** (2005). Pedagogicheski umovi sotsializatsii students of mystic-pedagogical specialties in pozanovecialny diyalni: author's abstract. Dis ... cand. Ped. Sciences: 13.00.05 / The Lugansk National University. Ped. Un-t im. Taras Shevchenko. – Lugansk, 20 p. [in Ukrainian].

8. **Ovcharenko G.E.** Pedagogichni umovi socializacii studentiv mistec'ko-pedagogichnih special'nostej u pozanavchal'nij dijial'nosti [Pedagogical conditions of socialization of students of artistic and pedagogical specialties in extracurricular activities]. *Abstract of dissertation of candidate of economic Sciences*. Lugansk'ij nac. ped. un-t im. Tarasa Shevchenka. Lugansk'k, p. 20 [in Ukrainian].

9. **Yagupov V.V., Svistun V.I.** (2007). Competentni pidhid do pidgotovki fahivciv u sistemi vishhoi osviti [Competent approach to the training of specialists in the system of higher education]. *Scientific Notes of NaUKMA - Scientific notes of NaUKMA, Ser. «Pedagogical, Psychological Sciences and Social Work»*, Vol. 71, pp. 3 [in Ukrainian].

10. **Shein J.R. Schindler M.** (2000). London; New York.: Phaidon, p. 304 [in English].

Анотація.

Грабар Н.Г. Комунікативна соціалізація студентської молоді.

Держава, родина, освітні заклади, засоби масової комунікації, політичні лідери, релігійні організації рекламують вельми різноманітні і відмінні один від одного цінності. Пошуки молоддю людиною самого себе, своєї індивідуальності і соціального статусу в таких умовах ускладнюються достатком вибору, що сполучається з динамізмом і новизною. У нових соціокомунікаційних умовах розвитку суспільству потрібен фахівець, який характеризується не тільки функціональною готовністю до професійної діяльності, але й сформований як творча особистість, здатна виявити і створити умови для творчої самореалізації інших. В статті розглядаються деякі аспекти культурологічного впливу на соціалізацію студентської молоді, що організує кафедра культурних універсалій.

Ключові слова: комунікативна соціалізація, університет, студенти, адаптація, соціальна взаємодія.

Аннотация.

Грабарь Н.Г. Коммуникативная социализация студенческой молодежи.

Государство, семья, образовательные учреждения, средства массовой коммуникации, политические лидеры, религиозные организации рекламируют весьма разнообразные и отличные друг от друга ценности. Поиски молодым человеком самого себя, своей индивидуальности и социального статуса в таких условиях усложняются обилием выбора, сочетается с динамизмом и новизной. В новых социокоммуникационных условиях развития обществу нужен специалист, характеризующийся не только функциональной готовностью к профессиональной деятельности, но и сформированный как творческая личность, способная обнаружить и создать условия для творческой самореализации других. В статье рассматриваются некоторые аспекты культурологического влияния на социализацию студенческой молодежи, организует кафедра культурных универсалий.

Ключевые слова: коммуникативная социализация, университет, студенты, адаптация, социальное взаимодействие.

Abstract.

Grabar N.G. Communicative socialization of student youth.

The state, the family, educational institutions, mass media, political leaders, and religious organizations promote highly diverse and diverse values. The search for a young man himself, his personality and social status in such conditions are complicated by abundance of choice, combined with dynamism and novelty. In the new socio-communication conditions of development, a society needs a specialist, characterized not only by functional readiness for professional activity, but also formed as a creative personality, capable of discovering and creating conditions for the creative self-realization of others. The article deals with some aspects of cultural influence on the socialization of student youth, organized by the Department of Cultural Universals.

Key words: communicative socialization, university, students, adaptation, social interaction.